

ובחרת בחיים

מים ראשונים: פעמיים נצבת פרשת ניצבים. פעם אחת, עפ"י כללי הלוח העברי, היא חותמת את השנה היוצאת ונצבת על מפתן השנה החדשה (בשנים רגילות שאינן מעוברות, ראו שו"ע אורח חיים סימן תכח). פעם השנייה, היא נצבת בסדר הפרשיות לאחר התוכחה הקשה של פרשת כי תבוא, שם שמעו בני ישראל תשעים ושמונה קללות עד שהוריקו פניהם (רש"י דברים כט יב עפ"י מדרש תנחומא) והוצרך משה לפייסם ב"אתם נצבים". וכבר הארכנו לדון בקשר כפול זה בדברינו [אתם נצבים היום](#) ואף שילשנו וקיישנו את הנושא להפטרות השבת: [שש איש בה](#). שם הראינו שבאמת יש גם בפרשת נצבים פסוקי תוכחה קשים מאד, ואולי הפיוס האמיתי הוא בחצי השני של הפרשה, פרשת [השיבה והתשובה](#) (עליה כבר זכינו לדרוש) והציווי על בחירה בחיים – עליו נבקש לדרוש הפעם.

... החיים והמנות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך: (דברים ל יט).¹

רש"י דברים פרק ל - בחרו בחיים

ובחרת בחיים - אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים, כאדם האומר לחבירו: בחר לך חלק יפה בנחלתי ומעמידו על חלק היפה ואומר לו: את זה ברור לך. ועל זה נאמר: "ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי" (תהלים טז ה) - הנחת ידי על גורל הטוב לומר: את זה קח לך.²

ספרי דברים פסקא נג - הזקן שמודיע והאוהב שמחזיק את היד

"ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה" - למה נאמר? לפי שנאמר: "החיים והמנות נתתי לפניך הברכה והקללה" (דברים ל יט), שמא יאמרו ישראל הואיל ונתן המקום לפנינו שני דרכים דרך חיים ודרך מות נלך באיזו מהם שנרצה! תלמוד לומר: "ובחרת בחיים" (שם).³

משל לאחד שהיה יושב על פרשת דרכים והיו לפניו שני שבילים אחד שתחילתו מישור וסופו קוצים ואחד שתחילתו קוצים וסופו מישור. והיה מודיע את העוברים ואת השבים ואומר להם: אתם רואים את שביל זה שתחילתו מישור? כשתים ושלוש פסיעות אתם מהלכים במישור וסופו לצאת לקוצים. ואתם רואים את שביל זה שתחילתו קוצים? כשתים ושלוש פסיעות אתם מהלכים בקוצים וסופו לצאת למישור.⁴ כך אמר להם משה לישראל: אתם רואים את הרשעים שמצליחים בעולם הזה כשנים ושלושה ימים הם מצליחים וסופם לתהות באחרונה ... אתם רואים צדיקים שמצטערים בעולם הזה כשנים ושלושה ימים הם מצטערים וסופם לשמוח באחרונה ...⁵

¹ וארבעה פסוקים קודם לכן: "רָאָה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרָע" ומכאן גם הקשר המתבקש עם הפסוק הפותח את פרשת ראה, דברים יא כו: "רָאָה אֲנִי נָתַן לְפָנֶיךָ הַיּוֹם בְּרָכָה וְקִלְלָה: אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֲלֵהֶיכֶם וכו'". לא בכדי נדרשו "ראה" שם ו"ראה" בפרשתנו לעניין אחד, הוא כוח הבחירה, עד שלפעמים התחלפו הפסוקים שם וכאן. אף אנו נגררנו ודנו בנושא על [כוח הבחירה ועל לפני משורת הדן](#) בפרשת ראה ואפשר שהדברים מתאימים יותר לפרשתנו. ואם נחזור על מקצת המדרשים שכבר הבאנו שם, עם שואבי המים הסליחה וכבר אמרו חכמים: "אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש" (חגיגה ג ע"א).

² כך גם השלים רש"י בפירושו לפסוק בתהלים טז ה: "אתה תומיך גורלי - אתה הוא אשר הניחות ידי על החלק הטוב שנאמר החיים והמנות נתתי וגו' ובחרת בחיים (דברים ל), כאדם האוהב אחד מבני ומניח ידו על החלק הטוב ואומר: את זה בחר לך". בדברי רש"י אלה, אין שום אזכור ולוא ברמז קל שאולי יש כאן בעיה מסוימת. מה עם כוח הבחירה? הכל כל כך חינוכי מרגיע ומפייס. "אתה תומיך גורלי". אבל הרי [הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים](#) - דברינו בפרשת עקב.

³ כאן, אנו שומעים שיש בעיה. ראו הנוסח גם במדרשים מאוחרים יותר כגון לקח טוב (פסיקתא זוטרתא) בפרשתנו: "ושמא תאמר: נותן לי רשות ללכת בדרך שארצה? תלמוד לומר: ובחרת בחיים". מה הוא ה"תלמוד לומר"? שאין רשות? שאי אפשר ללכת בדרך שנרצה? שיש "כפייה דתית"? או שמא ההפך בדיוק: "תלמוד לומר: ובחרת בחיים" - אכן, הבחירה היא שלך ויש לך רשות. כמאמר חז"ל בפרקי אבות: "הכל צפוי והרשות נתונה". לא נראה שזו כוונת המדרש כפי שהוא ממשיך ומבאר, אבל בעיקרון זו אפשרות.

⁴ מזכיר את התינוק החכם שניצח את ר' יהושע כשאמר לו על דרך ארוכה קצרה ועל דרך קצרה ארוכה, עירובין נג ע"ב.

⁵ משל הזקן היושב על פרשת דרכים ומודיע את העוברים ושבים, מופיע במדרשים רבים, ראו למשל מדרש תנחומא פרשת ראה סימן ג המתאר גם מה קרה למי שמע לעצתו של הזקן ואף מקשר את כל העניין עם הפסוק באיכה: "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב: "ואמר ר' אבין: המקרא הזה מתמיה: מפי עליון לא תצא - לא רעות לצדיקים ולא טובות לרשעים. אף משה סדר לפניו שני דרכים הטובה והרעה דרך חיים ודרך מות ברכה וקללה, שלא יהיו הרשעים אומרים ברא את העולם סתם ולא פירש לנו איזה דרך רעה שנפרש ממנה ונבוא לטובה. לכן אמר להם משה: והברכה אם תשמעו והקללה אם לא תשמעו. משל לזקן שהיה יושב על הדרך והיו לפניו שתי דרכים. אחת תחילתה קוצים וסופה מישור, ואחת תחילתה מישור וסופה קוצים. והיה יושב בראש שתייהן ומזהיר העוברים ואומר להם: אל"פ שאתם רואים תחילתה של זו קוצים לכו בה, שסופה מישור. וכל מי שהיה חכם שומע לו והיה מהלך בה ומתיגע קמעא, הלך בשלום ובא בשלום. אבל אותן שלא היו שומעין לו, היו הולכים ונכשלין בסוף. כך היה משה פירש

רבי יהושע בן קרחה אומר: משל למלך שעשה סעודה והזמין את האורחים. והיה אוהבו מסב ביניהם והיה רומזו ליטול מנה יפה ולא היה בו דעה. וכן הוא אומר: "אשכילך ואורך בדרך זו תלך איעצה עליך עיני" (תהלים לב ח).⁶ כיון שראה שלא היה בו דעה, אחז את ידו והניחה על מנה יפה. וכן הוא אומר: "ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי" (תהלים טז ה). יש לך אדם שניתן לו חלקו ואינו שמח בחלקו. אבל ישראל מודים מפויסים שאין חלק יפה כחלקם ולא נחלה כנחלתם ולא גורל כגורלם והם מודים ומשבחים על כך. וכן הוא אומר: "חבלים נפלו לי בנעימים וגוי אברך את ה' אשר יעצני" (תהלים טז ו-ז).⁷

דברים רבה פרשה ד סימן ג – מפי עליון לא תצא הרעות והטוב

"ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה". אמר רבי אלעזר: משאמר הקב"ה הדבר הזה בסיני, מאותה שעה "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב" (איכה ג לח). אלא מאליה הרעה באה על עושי הרעה והטובה באה על עושי הטובה. דבר אחר: אמר רבי חגי: ולא עוד, אלא שנתתי לכם שני דרכים ונכנסתי לפני משורת הדין ואמרתם לכם: "ובחרת בחיים" (דברים ל יט).⁸

רמב"ם פרק שמיני מהקדמה למסכת אבות – מעשי בני האדם מסורים בידיהם

ואמנם האמת אשר אין ספק בה, שמעשי האדם כולם מסורים אליו, אם ירצה יעשה, ואם ירצה לא יעשה, מבלי כפייה ומבלי הכרח לו על כך. ולפיכך חוייבה המצוה, ואמר: "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב [ו]את המות ואת הרע... ובחרת בחיים", ונתן הבחירה לנו בזה.⁹

אבן עזרא דברים פרק ה – הכל נכתב במערכת העליונה

מי יתן - אין הכתוב אומר: מי יתן לי, רק מי יתן... להם, על כן נכתב להם אחר והיה לבבם זה.¹⁰ ודע, כי שורש כל המעשים והתנועות גזרות השם. וכל הנמצאים תחת השמים, כוחם ותולדותם כפי המערכת העליונה ...

לבני ישראל ואמר להם: הרי דרך החיים ודרך המות ברכה וקללה ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך". אז מי הוא הזקן שמייעץ באיזו דרך ללכת? משה! מפי עליון - מפי ה' - לא יצא טוב או רע. אבל מפי הזקן - כן. מה שאסור ליופיטר, מותר לשורו! לאדם מותר לסייע לחברו. כך אן כך, "ובחרת בחיים" הוא בבחינת עצה טובה קא משמע לן ואין בכך לסתור את הרשות הנתונה ביד האדם להטיב או להרע ובזדאי לא את כח הבחירה.

⁶ ראו מדרש תנחומא (בבב) פרשת לך לך שפסוק זה נדרש על אברהם: "אשכילך - אתן בך חכמה. ואורך - שאני מאיר עיניך. ואורך - שאני קושטך לדרך טובה. ואורך - אל הארץ אשר אראך". אברהם, כמו אדם הראשון מקבל בתחילת דרכו החדשה כוח בחירה וגם עצה והנחיה. זאת ועוד, ראו בראשית רבה יד ו שאברהם בכח הבחירה שלו צריך לתקן את אשר קלקל אדם הראשון בבחירה שהוא עשה: "אמר ר' לוי: האדם הגדול בענקים - זה אברהם. למה קורא אותו גדול? שהיה ראוי להבראות קודם לאדם הראשון, אלא אמר הקב"ה: שמא יקלקל ואין מי שיבוא לתקן תחתיו, אלא הרי אני בורא את האדם תחילה שאם יקלקל יבא אברהם ויתקן תחתיו". (השוו עם קהלת רבה קהלת רבה ז א: "תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם קלקלת אין מי שיתקן אחריך").

⁷ מדרש זה הוא המקור לרש"י בו פתחנו. המדרש מחמיר בהשוואה למשל הזקן הקודם ומדבר כבר לא על עצה טובה לאדם בוגר שיש בו דעת לבחור, אלא על אחיזת יד כמו לילד קטן שעדיין אין בו דעת. אך אפשר שרש"י (ראו שוב דבריו לעיל) שמשמש בפועל "מורה" או "מעמידו על חלק היפה" משלב את משל הזקן והאובה. כך או כך, במתווה חינוכי זה הולך גם מדרש פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) פרשת ראה דף יז עמוד ב: "בוא וראה היאך הקב"ה מקרב את ישראל לתורתו ונותן להם דרך החיים. וכן דוד אומר (תהלים טז) אברך את ה' אשר יעצני שאמר לי ובחרת בחיים. לך אמר משה לישראל ראה אנכי. פתח עיניך וראה והבחין בין טוב ובין רע בין החיים ובין המות בין הברכה ובין הקללה". פתח או פקח עיניך! הנחיה לילד, מתוך גישה רכה, מחנכת ופדגוגית, אבל גם מבינה שבסופו של דבר הילד צריך להחליט וכמו שאומרים צעירינו: "אתה לא תחליט עלי".

⁸ מדרש זה הוא הרבה יותר קטגורי בנושא כח הבחירה ו"התערבות" (נכון יותר "אי התערבות") הקב"ה במעשי האדם ותוצאותיו. כך יש להבין את הפסוק בתחילת פרשת ראה: "ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה" וגם את הפסוק שלנו: "החיים והמות נתתי לפניך, הברכה והקללה". כל ציווי או המלצה לאדם מה לעשות הוא לא נכון ומיותר, הוא כביכול התערבות של הקב"ה בכוח הבחירה. ומה נעשה עם "ובחרת בחיים"? - "לפנים משורת הדין". בנושא זה דנו בדברינו [על כח הבחירה ועל לפנים משורת הדין](#) בפרשת ראה. שם ניסינו גם להבין את שיטת ר' אלעזר: "מאליה הרעה באה על עושי הרעה והטובה באה על עושי הטובה".

⁹ ובהמשך דבריו שם הוא אומר: "וחוייבו הלימוד וההתלמדות: ולמדתם אותם את בניכם וכו', ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם, וכל מה שבא בלימוד ובהרגל במצוות. וחוייבו גם כן ההכנות כולן, כמו שכתב בספר האמת ואמר: ועשית מעקה... כי יפול הנופל, פן ימות במלחמה... והרבה מאד בתורה ובספרי הנביאים מזה הענין, רצוני לומר: ההכנה". "ובחרת בחיים", עפ"י הרמב"ם, הוא הוא כח הבחירה, ולא שלילתו או הגבלתו. הוא מקור החיוב של האדם לקבל החלטות ולבחור ולעשות פעולות מונעות (הכנות). "חוייב" במובן של אחריות ומחויבות, לא של מוכרחות וכפייה. יש אולי בעיה קטנה עם העובדה שמישהו חיצוני אומר לאדם: תבחר, שמצוים אותו לבחור. תלוי גם מאד אם "מישהו" זה הוא משהו או הקב"ה, כפי שהערנו בהערה 5 לעיל על הזקן והאובה. אבל בסופו של דבר הבחירה היא של האדם. גם אם מצוים אותו לבחור, הוא בוחר אם להישמע לציווי או לא. ועכ"פ, כל גדולי מחשבת ישראל הראשונים למדו מפסוק זה על כח הבחירה, עם כל הקשיים. ראו ספר האמונות והדעות לרס"ג מאמר ד, חובת הלבבות שער ג, שערי תשובה שער ג, ספר העיקרים מאמר רביעי פרק לט, מנורת המאור פרק י, והרשימה ארוכה.

¹⁰ פירוש אבן עזרא זה הוא על הפסוק בדברים ה כה, פרשת ואתחנן: "מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אתי ולשמור את כל מצותי כל הימים". וכבר הארכנו לדון בפסוק זה ובקשר שלו עם הפסוק בפרשת כי תבוא: "ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמע עד היום הזה" (דברים כט ג) בדברינו [השעה שהוחמצה?](#) בפרשת כי תבוא. שם הזכרנו בחטף פירוש אבן עזרא זה וכאן הבאנו אותו לעצמו.

והחלקים יקבלו מהכללים כפי תולדותם. ובעבור כח הכללים יוכלו לשנות מעט בתולדה. וזה טעם: "ויחזק ה' את לב פרעה" (שמות יא ז), ובמקום אחר "ויכבד לבו הוא ועבדיו" (שם ט לד), והכל אמת. על כן אומר: ידעתי ה' כי לא לאדם דרכו (ירמיה י כג), ואומר: למה תתענו ה' מדרכך (ישעיה סג יז). ומשה אמר ובחרת בחיים (דברים ל יט). ואחר שהשם לא ימנע טוב, הנה הוא אוהב להטיב, ואמר הכתוב כלשון בני אדם: "מי יתן".¹¹

ירושלמי קידושין פרק א הלכה ז – לימוד אומנות ושחיה

"כל מצות האב על הבן וכו' " - מצות שהאב חייב לעשות לבנו: למוהלו, לפדותו, ללמדו תורה וללמדו אומנות, להשיאו אשה. רבי עקיבה אומר: אף ללמדו לשוט על פני המים.¹² למוהלו – "ביום השמיני ימול בשר ערלתו". לפדותו, דכתיב: "וכל בכור אדם בבניך תפדה". ללמדו תורה – "ולמדתם אותם את בניכם". ללמדו אומנות, תני רבי ישמעאל: "ובחרת בחיים" - זו אומנות ... ר' עקיבה אומר: אף לשוט על פני המים, דכתיב: "למען תחיה אתה וזרעך".¹³

בבלי קידושין דף ל עמוד ב – תורה, משפחה ואומנות

ללמדו אומנות. מנלן? אמר חזקיה, דאמר קרא: "ראה חיים עם אשה אשר אהבת" (קהלת ט ט).¹⁴ אם אשה ממש היא - כשם שחייב להשיאו אשה, כך חייב ללמדו אומנות, אם תורה היא - כשם שחייב ללמדו תורה, כך חייב ללמדו אומנות.¹⁵

קהלת רבה פרשה ט – שילוב הירושלמי והבבלי

"ראה חיים עם אשה אשר אהבת". תני מצות האב חייב בבנו למולו ולפדותו וגם ללמדו תורה, וללמדו אומנות, ולהשיאו אשה, ויש אומרים: אף להושיטו בנהר. למולו מנין ... לפדותו מנין ... ללמדו תורה מנין ... ללמדו אומנות מנין, שנאמר: ובחרת בחיים ... להושיטו בנהר מנין, שנאמר: "ובחרת בחיים".¹⁶

מדרש תהלים (בובר) מזמור א – חיי תורה

¹¹ מבין הפרשנים והוגי המחשבה הראשונים, אבן עזרא מייצג את הגישה הדטרמיניסטית ביותר. הכל קבוע כבר בתולדות (בגנים?) וב"כ הכללים" (חוקי הטבע?). הכבדת לב פרעה ואמירות כגון זו של ירמיהו: "כי לא לאדם דרכו" הם הנורמה. אמירתו של משה: "ובחרת בחיים" היא השונה מהנורמה ואותה יש להסביר כמשהו חריג: "שהשם לא ימנע טוב, הנה הוא אוהב להטיב". ומה עם המשאלה של הקב"ה: "מי יתן והיה לבבם זה ליראה אותי"? דברה תורה כלשון בני אדם. ועד כאן בעניין כח הבחירה, עליו הרחבנו לדון כאמור בדף אחר. נפנה כעת לדרשות על "ובחרת בחיים" בכיוונים אחרים.

¹² המקור התנאי הוא תוספתא קידושין פרק א הלכה יא: "אי זו היא מצות האב על הבן? למולו ולפדותו וללמדו תורה וללמדו אומנות ולהשיאו אשה. ויש אומרים: אף להשיטו בנהר. ר' יהודה אומר: כל שאין מלמד את בנו אומנות מלמדו ליסטות. רבן גמליאל אומר: כל שיש בידו אומנות למה הוא דומה? לכרם שמוקף גדירו, לחריץ שמוקף סייג. וכל שאין בידו אומנות למה הוא דומה? לכרם שאין מוקף גדירו ולחריץ שאין מוקף סייג". ראו שם עוד בשבחי האומנות והמלאכה.

¹³ ר' עקיבא ור' ישמעאל, שבד"כ חולקים ומציגים שיטות לימוד וגישה הלכתית שונות, מסכימים כאן ששני דברים יסודיים ו"ארציים" לומדים מהפסוק שלנו: שאדם חייב לרכוש לו מקצוע להתפרנס ממנו (אומנות) ושאדם צריך ללמוד איך להגן על עצמו מפגעי החיים ולשרוד. ר' ישמעאל, המדבר על אומנות מביא את הקטע בפסוק "ובחרת בחיים", בעוד שר' עקיבא מביא את המשכו: "למען תחיה אתה וזרעך". ונראה ששניהם לאותו מקור ורעיון בתורה נתכוונו. ועל ללמדו אומנות ראו גם גמרא שבת קנ ע"ב שלימוד אומנות (העיוני) הוא 'חפצי שמים' ואין בזה משום שבות. ויש כמובן לחבר את אמירת ר' ישמעאל כאן עם מחלוקתו הגדולה עם ר' שמעון בר יוחאי על השילוב בין תורה ודרך ארץ (מלאכה, פרנסה). ראו דברינו [ואספת דגנך](#) בפרשת ראה.

¹⁴ נראה שיש קשר בין "ראה חיים" של הפסוק בקהלת ובין "רָאָה נְתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים" שבפרשה שלנו. כך גם משתמע מדרש קהלת רבה שנראה להלן. אך למרבית הפלא, הדרשה בתלמוד הבבלי, שלא כמקבילתה בתלמוד הירושלמי, איננה מתייחסת כלל לפסוקים בתורה ומבססת כל כולה על הפסוק מקהלת. האם יש כאן העדפה מכוונת של הכתובים? האם הקשר עם האישה (ראו בהערה הבאה) היא פשר העדפה זו? הדבר צריך עיון והמאיר עינינו בו יבורך בכל מילי דמיטב.

¹⁵ איך שלא תדרוש את הפסוק בקהלת ואיך שלא תבין את "אישה" שם, על דרך הפשט, או האלגוריה (הדרש), תמיד חיים היא אומנות. "גדולה מלאכה שמחיה את בעליה" (הביטוי הנכון הוא שמכבדת את בעליה, נדרים מט ע"ב). אם תאמר שאישה זו אישה ממש, על דרך הפשט, פשיטא שמי שנושא אישה, לוקח על עצמו אחריות לפרנסה (ראו נוסח הכתובה בישראל). ואם אישה היא תורה, על דרך המשל, אז ודאי שיש גם ללמוד אומנות ולעסוק בה, שהרי אמרו חכמינו: "כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וגוררת עון" (מסכת אבות פרק ב משנה ב). וכל אלה, ממצוות האב שחייב לדאוג בהן לבנו, לחנך ולחונך אותו בהן. דרשה זו של הבבלי מתבססת, כאמור, רק על הפסוק מקהלת. האם הדרשות שלומדות את מצוות האב לבנו מהפסוק "ובחרת בחיים" כירושלמי לעיל, יאמרו שחובה גם על האב לחנך את בנו לאחריות האדם למעשיו ולכוח הבחירה שניתן לו? האם החינוך ללקיחת אחריות וקבלת החלטות היא במסגרת "ללמדו תורה", "ללמדו אומנות", או שהיא דבר שלישי?

¹⁶ נראה שלנגד הדרשן של מדרש קהלת רבה עמדו הן נוסח הבבלי והן נוסח הירושלמי והוא משלב ביניהם. ראו עוד במדרש קהלת רבה שם על ההגדרה של עדה קדושה: "אמר ר' משום עדה קדושה: קנה לך אומנות עם התורה. מה טעמא? ראו חיים עם אשה אשר אהבת. ולמה הוא קורא אותן עדה קדושה? ששם היו רבי יוסי בן משולם ור'ש בן מנסיא שהיו משלשין היום, שליש לתורה, שליש לתפילה, שליש למלאכה. ויש אומרים שהיו יגעין בתורה בימות החורף, ובמלאכה בימות הקיץ. ר' יצחק בן אלעזר היה קורא לר' יהושע בריה דר' טימי ור' בורקי עדה קדושה שהיו משלשין שליש לתורה שליש לתפילה שליש למלאכה."

שאלו את ר' יהושע: מהו שילמוד את בנו חכמת יונית, אמר להם בשעה שאינו לא מן היום ולא מן הלילה, שנאמר: "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה" (יהושע א ח). אמר להם: לא ילמד אדם את בנו אפילו אומנות, כדי שלא יבטל מדברי תורה, שנאמר: "ובחרת בחיים" (דברים ל ט).¹⁷

רד"ק יחזקאל יח ו – חיים של ברכה ולא של קללה¹⁸

ואם תאמר: אם כן, למה זכר החיים והמות לבד? ואין הגמול והעונש בעולם הזה בחיים ובמות לבד, אלא אף בכל פרטי הברכות והקללות הכתובים בתורה!¹⁹

נאמר, כי אמר זה לקצר הענין ולזכר הדבר הכולל והם החיים והמות כמו שאמר: "ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם".²⁰ הנה זכר החיים במקום כל פרטי הברכות... והנה כלל בלשון המיתה כל אלה הקללות. וכן אמר: "החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך" ... הנה קרא הברכות החיים וקרא הקללות המות. והטעם, כי החיים עם ההצלחה והטוב הם החיים. ועם הרע הם המיתה. כמו שאמר על המצליח במעשיו: "ואמרתם כה לחי" (שמואל א כה ו).²¹ והמנוגע בגופו נקרא מת כמו שאמר: "אל נא תהי כמת" וכן העני חשוב כמת.²²

ירושלמי ברכות פרק ט הלכה א – חיים של תקווה

אמר רבי יוחנן: כי מי אשר יחובר. יבחר כתיב אלא כל החיים יש בטחון.²³ שכל זמן שאדם חי יש לו תקווה מת אבדה תקוותו.²⁴

¹⁷ הרי לנו דעה אחרת ש"בחרת בחיים" זו תורה בלבד! ובאנו שוב למחלוקת הידועה של תורה בלבד או תורה עם מלאכה, ראו שוב דברינו **ואספת דגנך** בפרשת עקב. וכמו כן פירש בעל תורה תמימה בהערותיו על מדרש קהלת רבה שעל הפסוק (קהלת ו ב): "כי מי יודע מה טוב לאדם בחיים מִימי חַיִּי הַבָּלוּ - א"ר פנחס: הואיל והבל הם ימיו של אדם ומספר הם וכצל הם, א"כ מה הנאה יש לו בחיים? אלא יתעסק בדברי תורה שכולן חיים". מוסיף בעל התורה תמימה בהערה לז שם: "שטוב לאדם שיאחז בחיים אלו דברי תורה, שנאמר בהם: כי היא חיך ואורך ימך, וכמו שכתוב: ובחרת בחיים". הקישור לפסוק שלנו "ובחרת בחיים" הוא תוספת של פירוש תורה תמימה ואינו במדרש קהלת רבה. ולנו נראה שמדרש תהלים לעיל, הוא שיבוש של הירושלמי במסכת סוטה (פרק ט הלכה טו) שהוא המקור לכל העניין. ראו דברי הירושלמי שם: "שאלו רבי יהושע: מהו שילמד אדם את בנו יונית? אמר להן ילמדינו בשעה שאינה לא יום ולא לילה, דכתיב: והגית בו יומם ולילה. מעתה אסור לאדם ללמד את בנו אומנות, בגין דכתיב והגית בו יומם ולילה? והתני רבי ישמעאל ובחרת בחיים זו אומנות! רבי בא בריה דרבי חייה בר בא בשם ר' יוחנן: מפני המסורות". היינו, שהאיסור ללמוד יונית הוא בגלל אנשים שהיו "מוסרים" לשונות רעים על תורת ישראל ועם ישראל. והמעמיקים לדלות מים חיים מהבאר יעמיקו כאן ויבדקו את דברי הירושלמי ומפרשיו על הדף. כמשקל נגד למדרש תהלים, ראו איך ילקוט שמעוני תהלים רמז תריד הבין נכון את דברי הירושלמי: "שאלו את ר' יהושע: מהו שילמד אדם חכמת יונית? אמר להם: אם בשעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה מותר, שנאמר והגית בו יומם ולילה. אמר להם: לא ילמד אדם את בנו אפילו אומנות שלא יבטל מד"ת. אמרו לו: ובחרת בחיים". ועד כאן בדרשות על עניין זה.

¹⁸ פרק יח בספר יחזקאל עוסק בנושא של שכר ועונש. ראו שם הפסוק הפותח: "מה לְכֶם אֲתֶם מְשָׁלִים אֶת הַמֶּשֶׁל הַזֶּה עַל אֲדַמַּת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אֲבוֹת יֹאכְלוּ בֶסֶר וְשָׂנִי הַבְּנִים תִּקְהִינָה". ורד"ק (ר' דוד קמחי, פרובנס 1160-1235) מתייחס בהרחבה לנושא זה שם ובקטע להלן מתעכב על פסוקים ה-יג שם שמתארים מי הוא שעושה טוב "חיה יחיה" ומי שעושה רע "מות ימות".

¹⁹ רד"ק מביא שם את פירוש רס"ג ש"חיה יחיה" או "מות ימות" הם לעולם הבא. רד"ק מסכים רד"ק ש"עיקר העונש והגמול הוא לעולם הבא", אבל יחזקאל מדבר על החיים בעולם הזה ועונה לטענות האנשים "אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהינה". לא מדובר שם על העולם הבא "ולא היו אלו מתלוננים על דבר העולם הבא כי לא ידעו מה הוא אלא על מה שהיו רואים בעיניהם".

²⁰ ראו דברינו **אשר יעשה אותם האדם וחי בהם** בפרשת אחרי מות.

²¹ "ברכת" דוד אשר שלח באמצעות נעריו לנבל הכרמלי: "וְאֶמְרָתֶם פֶּה לַחֵי וְאֶתָּה שְׁלוֹם וּבִיתְךָ שְׁלוֹם וְכָל אֲשֶׁר לְךָ שְׁלוֹם". המילים מתאימות מאד, אך ההקשר הענייני פחות. דוד לא בדיק רואה בנבל איש "המצליח במעשיו" שראוי לברכה שכזו. הוא בא בכח ודורש את חלקו בהצלחה של נבל. ראו כל העניין בשמואל שם. אך מי אנו שנתווכח עם רד"ק.

²² "ברכה וקללה" המוזכרים בפסוק שלנו ("החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים"), מסביר רד"ק, למרות שנאמר בלשון יחיד, כוונתם על כל הברכות והקללות שנזכרו בפרשת כי תבוא (ובתחילת פרשת נצבים). וכן "חיים ומוות" שנזכרו בפסוק, אינם רק החיים והמוות הפיסיים והביולוגיים (life & death) שמתחילים בתאריך מסוים כשהאדם בא לעולם ונמשכים עד שהוא מת פיסיית. חיים הם החיות, החיוניות וההצלחה במעשי האדם יום יום. ולהבדיל, מוות הוא רע, נגעים, דלות ושאר מרעין בישין שהופכים את חייו של האדם למיתה למעשה. וכדבריו של רד"ק: "כי החיים עם ההצלחה והטוב הם החיים. ועם הרע הם המיתה". לפיכך, כאשר אנו בוחרים בחיים, כאשר אנו עומדים ואומרים בימי הסליחות והרחמים: "כתבנו לחיים טובים", אין הכוונה רק לחיים פיסיים, לכך שלא נמות ביולוגית ונחלד לנשום, אלא לחיים של חיות, להצלחה ולטוב, לתורה ומעשים טובים שהופכים את חייו הפיסיים לחיים שיש בהם טעם וחיים.

²³ הפסוק אותו הוא דורש הוא: "כי מי אשר יבחר > יבחר < אל כל החיים יש בטחון כי לְכָל חֵי הוּא טוֹב מִן הָאֲרִי הַמֵּת" (קהלת ט ד). כתוב "יבחר" וקוראים "יחובר". ראו דברינו **על כלב חי וארי מת** במגילת קהלת.

²⁴ ר' יוחנן דורש דוקא את הכתיב "יבחר". ופירוש תורה תמימה ממשך קו זה ומקשר את הפסוק בקהלת עם "ובחרת בחיים" שלנו: "רוצה לומר, כל זמן שאדם חי ואפילו רשע יש לו תקווה לבחור בחיים דהיינו לשוב בתשובה. מה שאין כן כשאדם מת ומסתלק מן העולם. וסמך כן על הכתיב אשר יבחר מלשון ובחרת בחיים". ואנו נוסיף, צריך לרצות ולבחור להתחבר. מי שבחר בחיים, סופו להתחבר אליהם.

שוב אֲנַחֲנוּ נִצְבִים
בְּצִמְת הַדְרָכִים
נִפְעָמִים וְנִרְגָשִים
תִּפְלָה מְלַחֲשִים
הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם
בְּחַיִּים בּוֹחֲרִים
בְּכָל שְׁעָה וּמְקוֹם
לְחַיִּים מְתַחַבְרִים
לְשָׁנַת קִימִים
נִכְתָּבִים וְנִחְתָּמִים
בְּסֶפֶר הַחַיִּים
כַּמִּים מִפְּכִים
טְהוּרִים וְזָכִים
יַחַד חַיִּים חוֹבְרִים
לְכָל יִשְׂרָאֵל, חֲבֵרִים
שְׁבַת שְׁלוֹם
מִחֲלָקֵי הַמִּים